

ЦИФРОВІ АКТИВИ, ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН

АНИКІНА Галина Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління а права імені Леоніда Юзькова

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7482-019X>

ГРИЦИШИНА Лариса Валеріївна - доктор філософії з права, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління а права імені Леоніда Юзькова

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8590-728X>

DOI [10.32782/EP.2023.4.38](https://doi.org/10.32782/EP.2023.4.38)

Статтю присвячено теоретичному осмисленню та встановленню поняття цифрових речей як нових об'єктів цивільних правовідносин. Акцентовано увагу, що останнім часом з'явилися і продовжують з'являтися об'єкти, які потребують окремого осмислення задля прийняття важливих рішень щодо їх належного регулювання. В нормативних актах поняття «цифрових активів» ототожнюється з поняттям «віртуальних активів», «цифрового контенту», «криптоактивів», «криптовалюти». Така термінологічна плутанина створює умови для виникнення суперечливості та неоднозначності щодо цих термінів. У дослідженні проаналізовано ознаки кожного з цих понять. Висловлюється думка, що поняття «цифрових активів» і «віртуальних активів» є тотожними. Віртуальні активи можуть існувати лише за допомогою використанням електронних систем інформацію у двійковий код. Всі інші поняття такі як «цифровий контент», «криптоактиви» є вужчими поняттями.

Акцентується увага, що у наш час постала особлива необхідність легітимації операцій із віртуальними активами, доцільно прискорити розробку та вдосконалення правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. При укладенні договорів, об'єктом яких виступають цифрові речі варто враховувати їх особливості.

Ключові слова: цифрова річ, цифровий актив, віртуальний актив, криптовалюта, об'єкт цивільних прав, правовий режим, оборотоздатність, цивільні договірні відносини.

Постановка проблеми

Сучасність безперервно трансформує звичний стан речей у суспільстві, модернізуючи його в усіх можливих проявах. Активне впровадження в наше життя технологій впливає на всі сфери життя практично кожної людини.

Розвиток здобутків технічного прогресу та цифрових інновацій постійно супроводжуються дискусіями юридичного характеру. Зокрема, такий розвиток зумовив появу нових понять: «цифрові речі», «цифрові активи», «віртуальні активи», «цифровий контент», «криптовалюта» та пов'язаних із ними процесів. В наш час особливо актуальним є питання щодо визначення правового режиму вищезгаданих об'єктів, їх можливості бути об'єктом цивільних договірних відносин. З цього приводу слушно зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва: «останнім часом з'явилися і продовжують з'являтися об'єкти, які потребують окремого осмислення задля прийняття важливих рішень щодо їх належного регулювання. Вимагають уваги такі новітні об'єкти, як активи, в тому числі віртуальні, цифровий контент. Вони вже «освоїлись» у нашому бутті, але не в правовій площині, тим більш науковій, де про них інформації обмаль» [1, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремими питаннями щодо дослідження правових питань пов'язаних з використанням об'єктів цифрового середовища займалися такі вітчизняні й зарубіжні вчені:

С. В. Волосович, І. І. Дороніна, С. О. Грицай, Н. О. Горобець, І. В. Майсун, А. М. Ісаєв, А. Т. Ковальчук, А. А. Кудь К. Г. Некіт Р. А. Майданик, Л. М. Максимів, А. С. Овчаренко, І. В. Спасибо-Фатєєва, Ю. Є. Ходико, С. В. Цукан, В. О. Яроцький та інші.

Метою статті є дослідження понять «цифрові речі», «цифрові активи», «віртуальні активи», «цифровий контент», «криптовалюта», осмислення правового режиму зазначених об'єктів, їх особливостей як об'єкта цивільних договірних відносин.

Викладення основного матеріалу

На сьогодні поняття «цифровий актив» не має єдиного однозначного комплексного визначення, яке б повністю розкривало суть цього терміна. Це що значно ускладнює розуміння багатьох процесів, пов'язаних із його використанням. Насамперед слід з'ясувати поняття «цифрового активу». Визначення поняття «цифровий актив» складається з двох самостійних понять — «цифровий» та «актив». Слово «цифровий» описує інформацію, виражену за допомогою чисел і означає електронну форму існування певного об'єкту. Зазначений термін походить від англійського «digital», що означає «цифровий». У Тлумачному словнику поняття «цифровий» розглядається як такий, що переводить інформацію з використанням електронних систем у двійковий код, призначений для послідовного оброблення, збереження та передавання відповідної інформації [2]. Це поняття тісно пов'язане із процесами розповсюдження, інтеграції інформації та інформаційних технологій у різноманітні сфери діяльності та є невід'ємною частиною багатьох понять і процесів, які характеризують зміни, які відбуваються не лише в фінансово-економічному секторі, але й в суспільстві в цілому. Слово «актив» означає майнову цінність цифрового об'єкта і розкривається як сукупність грошей, майна, що належить суб'єкту господарювання, в які попередньо були вкладені кошти власників. Використання активів, повинно призвести до отримання економічних вигод у майбутньому [3, с. 27].

На думку Л. М. Максимова, цифрові активи є об'єктом цивільних прав, який не має

матеріальної форми, однак, на думку автора щодо них можуть виникати цивільні права та обов'язки [4, с. 288].

В нормативних актах поняття цифрових активів ототожнюється з поняттям «віртуальних активів», «цифрового контенту» «криптоактивів», «криптовалюти» Така термінологічна плутанина створює умови для виникнення суперечливості та неоднозначності поняття «цифровий актив» та перспектив його використання.

Слово «віртуальний» набуло надзвичайного поширення, воно стало своєрідним символом нової комп'ютерної епохи. Великий тлумачний словник сучасної мови трактує термін «віртуальний» як можливий, уявний, здатний заступати собою що-небудь [5]. Його використовують для уявного позначення найрізноманітніших явищ буденного життя, в значенні «нереальний», матеріально не втілений, уявний, химерний, той, що існує в іншому вимірі.

Визначення «віртуальних активів» закріплено в З У «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022, який поки не набрав чинності [6]. Відповідно до зазначеного нормативного акту, віртуальним активом є нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене за допомогою сукупності даних в електронній формі.

Відповідно до З У «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового ураження» від 6 грудня 2019 [7], віртуальним активом є цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати, та яке може використовуватися для платіжних, або інвестиційних цілей.

З вищезазначеного можна визначити такі ознаки віртуальних активів: а) являють собою нематеріальне благо; б) виражені в електронній формі; в) мають вартість, тобто – грошово-вартісний зміст; г) можуть бути об'єктом правовідносин.

Відповідно до ст. 4 З У «Про віртуальні активи», віртуальні активи поділяються на забезпечені та незабезпечені. Незабезпечені віртуальні активи не посвідчують майнових прав, забезпечені – посвідчують майнові

права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Під забезпеченням віртуального активу розуміється посвідчення ним майнових прав, зокрема прав вимоги на інші об'єкти цивільних прав [6].

Одним з різновидів «віртуальних активів» є криптовалюта. За своєю природою криптовалюта має автономний, децентралізований, транскордонний характер, не має юрисдикційної прив'язки й визначеного емітента. На сьогодні немає єдиного підходу до визначення криптовалют та інших віртуальних активів. Це пояснюється тим, що наразі світовими фінансовими установами та центральними банками не розроблено системних підходів до використання віртуальних валют.

Відповідно до Директиви ЄС 2018/843 «віртуальні валюти», визначаються як цифрове вираження вартості, яке не випускається чи не гарантується центральним банком, або державним органом, яке не обов'язково пов'язане із законодавчо встановленою валютою та не має правового режиму валюти чи грошей, але приймається фізичними або юридичними особами в якості засобу обміну, який можна передавати, зберігати та торгувати в електронному вигляді. Слід зауважити, що дане визначення має нейтральний характер, оскільки не містить жодних зв'язків, що стосуються технологій розподіленого реєстру [8].

Таким чином, правильним є висновок А. С. Овчаренко, що криптовалютам не властиві всі функції грошей повною мірою (як одиниця розрахунку, засіб збереження вартості), вони не забезпечуються державою, тому можна лише вести мову про використання криптовалют, як засобу обігу [9, с. 200].

Різні думки щодо співвідношення понять «цифрові активи», «віртуальні активи», зустрічається в юридичній літературі.

С. В. Цукан вважає, що поняття «віртуальні активи» та «цифрові активи» є синонімами [10, с. 613]. Л. М. Максимів не ототожнює цифрові активи і активи віртуальні. На думку науковця, віртуальний актив є різновидом цифрових речей. До категорії цифрових речей окрім віртуальних активів, входять цифровий контент, онлайнвий обліковий запис, гроші та цінні папери, що існують виключно у цифровій формі [4, с. 289]. В той же час,

поняття «віртуальні активи» ширше ніж поняття «криптоактиви», оскільки віртуальний актив може використовувати не лише технологію блокчейн щоб мати електронну форму. Тобто термін «криптоактиви» ширший, ніж поняття «криптовалюти» та включає в себе останні.

В актах національного законодавства зустрічається поняття «цифровий контент». В З У «Про цифровий контент та цифрові послуги» термін «цифровий контент» трактується як дані, які створюються і надаються в цифровій формі [11]. Відповідно до ст. 1 З У «Про платіжні послуги» «цифровим контентом» є товари чи послуги, що створюються і постачаються (надаються) виключно в електронному вигляді, споживаються з використанням технічних (цифрових, електронних) пристроїв та не передбачають використання, або споживання фізичних товарів чи послуг [12].

В юридичній літературі поняття «цифровий контент» розуміють як один з різновидів цифрової речі. Так на думку Р. А. Майданика, цифровою річчю визнається: цифровий контент, на який вона має право, обліковий запис електронної пошти, в мережі, або інший онлайнвий обліковий запис, на який вона має право. Якщо цифровий контент надається на матеріальному носії, такому як компакт-диски або цифрові універсальні диски, до нього застосовуються положення про речі (майно) [13, с. 9]. Науковець акцентує увагу, на суб'єкті, який є зберігачем цифрової речі. Ним, вважає науковець є особа – суб'єкт господарсько діяльності, яка на професійних засадах надає доступ, підтримку, обробляє, отримує або зберігає цифрову річ іншої особи (користувача) на основі договору між зберігачем і користувачем [13, с. 10]. Право на об'єкт цифрових технологій має особа, в якій є права доступу до нього. Цей доступ відбувається через автентифікацію та верифікацію (авторизацію). Автентифікація є підтвердженням того, що вхід у систему здійснює належний користувач електронного ресурсу. Таким чином, відбувається проходження перевірки автентичності під час входу в електронний (цифровий) ресурс. Саме авторизація є процедурою, що дає особі можливість робити певні дії в електронній системі після входу

(перевірка, підтвердження прав на вчинення тих чи тих дій в системі). Автентифікація та авторизація може відбуватися, наприклад, через введення логіна, пароля, внаслідок чого надається доступ до віртуального блага, що міститься в електронній системі.

До специфічних ознак цифрових речей К. Г. Некіт відносить такі: 1) нематеріальність – цифрові речі не мають тілесної субстанції, відповідно, на відміну від матеріальних речей не піддаються амортизації; 2) стійкість і визначеність – цифрові речі як сукупність даних мають стійкий незмінований характер; 3) економічна цінність – вони мають комерційну цінність; 4) відчужуваність – цифрові речі можуть бути відділені від особи, яка їх передає, без можливості її тиражування, що визначає можливість розпорядження; 5) виключність – можливість контролю в певний момент часу лише однією особою [14, с. 39].

Цифровий контент, який є різновидом цифрової речі характеризується такими ознаками: *а) являє собою дані; б) є товарами чи послугами; в) виражений в електронній формі; г) споживається в електронній формі.* Згідно з зазначеним пунктом до цифрового контенту належать комп'ютерні програми, застосунки, ігри, музика, відеозаписи, або тексти, незалежно від того, яким чином вони надаються споживачу: шляхом завантаження, чи через надання віддаленого доступу до них, чи шляхом передання споживачеві матеріального носія, на якому вони записані (CD, DVD, флеш-диск тощо).

З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що цифрові активи, віртуальні активи, цифровий контент, криптовалюта є різновидами цифрових речей. Зазначені об'єкти: *а) не мають об'єктивного вираження; б) існують в електронній формі; в) можуть бути вираженими в грошовому еквіваленті є об'єктами цивільний правовідносин.*

На нашу думку, поняття «цифрових активів» і «віртуальних активів» є тотожними. Віртуальні активи можуть бути лише за допомогою використання електронних систем інформацію у двійковий код.

Всі інші поняття такі як «цифровий контент», «криптоактиви» є вужчими поняттями і включаються в поняття «цифрових» і «віртуальних» активів.

У зв'язку з цим, на нашу думку, надзвичайно важливим є те що сьогодні статті 177. Цивільного Кодексу України доповнено такими об'єктами цивільних прав як цифрові речі [15].

Ряд вітчизняних науковців Т. Гудіма, В. Устименко, Р. Джабраїлов, О. Черних цілком слушно стверджують, що за умов не сформованості системи правового регулювання відносин щодо цифрових речей та наявності суперечностей у підходах до визначення функцій віртуальних активів виникає ситуація, коли порушуються фундаментальні засади правової держави зокрема і принцип верховенства права [16, с. 138]. А. С. Овчаренко також акцентує увагу на проблемі невизначеності правового режиму віртуальних активів. На думку автора, така невизначеність призводить до того, що особи, які мають у своїй власності віртуальні активи, фактично позбавлені ефективного способу захисту свого права власності на такі активи [9, с. 200].

Б. В. Деревянко звертає увагу на особливу необхідність легітимації операцій із віртуальними активами під час воєнного стану», наголошує на доцільності прискорення розробки та вдосконалення правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу [17, с. 33]. Цілком підтримуємо думку автора, адже після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України благодійна допомога нашої державі та її громадянам надається у тому числі і у вигляді віртуальних активів. Отримуючи таку допомогу, благодійні організації ставлять під сумнів прозорість своєї діяльності. У разі пожертви криптовалюти неможливо перевірити, чи є благодійник законним власником валюти. На відміну від інших активів, інформація, яка супроводжує операції з криптовалютами не є законним підтвердженням права власності на віртуальні активи.

Речове право забезпечує стан належності певних благ особі, панування над благом. Правочини (зокрема, договори) забезпечують цивільний обіг благ. Важливо з'ясувати чи можуть цифрові технології бути об'єктом класичних цивільних договорів?

На думку Є. О. Мічуріна, те що цифрові об'єкти виступають товаром у цивільно-

му обороті, не викликає сумніву. На думку науковця, в договорних правовідносинах, об'єктом яких є цифрові об'єкти, мова повинна йти про забезпечення можливості доступу до такого об'єкта. Якщо набувач через доступ чи через обумовлений відповідний електронний ресурс отримує можливість доступу до такого об'єкта у сенсі юридичного володіння віртуальним активом згідно із договором, цей договір можна вважати належно виконаним [18, с. 26].

Цілоком погоджуємось з думкою Є. О. Мічуріна, яка полягає у тому, що при укладенні договорів, об'єктом яких виступають цифрові речі варто враховувати їх особливості. У майбутньому щодо об'єктів цифрових технологій має з'явитися спеціальна концепція абсолютних прав, яка буде враховувати їхню специфіку, як нематеріальних об'єктів. Сьогодні такої спеціальної концепції щодо об'єктів цифрових технологій не існує [18, с. 27].

Висновки із цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

На сьогодні поняття «цифровий актив» не має єдиного однозначного комплексного визначення, яке б повністю розкривало суть цього терміна, що значно ускладнює розуміння багатьох процесів, пов'язаних із його використанням.

В нормативних актах поняття «цифрових активів» ототожнюється з поняттям «віртуальних активів», «цифрового контенту» «криптоактивів», «криптовалюти». Така термінологічна плутанина створює умови для виникнення суперечливості та неоднозначності поняття «цифровий актив», та перспектив його використання. В результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що поняття «цифрових активів» і «віртуальних активів» є тотожними. Віртуальні активи можуть бути лише за допомогою використання електронних систем інформацію у двійковий код.

Всі інші поняття такі як «цифровий контент», «криптоактиви» є вужчими і включаються в поняття «цифрових» і «віртуальних активів».

У зв'язку з цим, на нашу думку, надзвичайно важливим є те що сьогодні ст. 177. ЦК України доповнено такими об'єктами цивіль-

них прав як цифрові речі. В наш час постала особлива необхідність легітимації операцій із віртуальними активами, доцільно прискорення розробку та вдосконалення правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. При укладенні договорів, об'єктом яких виступають цифрові речі варто враховувати їх особливості. В договорних правовідносинах, об'єктом яких є цифрові об'єкти, мова повинна йти про забезпечення можливості доступу до такого об'єкта.

Література

1. Нетипові об'єкти : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 266 с.
2. Комплекс базових понять феномену «цифровий актив». URL: <https://www.bitbon.space/ua/knowledge-base/use-of-digital-assets/predicting-the-impact-of-digital-assets-on-socioeconomic-development-of-an-enterprise/a-complex-of-basic-concepts-of-the-digital-asset-phenomenon>
3. Прогнозування впливу цифрових активів на соціально-економічний розвиток підприємства: метод. посіб. / Кудь А. А. та ін. Харків: ХОГОКЗ, 2020. 76 с.
4. Максимів Л. М. Теоретико-правова характеристика поняття та особливостей віртуальних активів за законодавством України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2023. № 61. С. 286-295.
5. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnnyk.me/dict/vts/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9>
6. Про віртуальні активи. Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/b1>
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06 грудня 2019 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020 р., № 25. Ст.171.
8. Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for

the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU. Official Journal of the European. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2018.156.01.0043.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2018%3A156%3ATOC

9. Овчаренко А. С. Правове регулювання віртуальних активів та криптовалют в Україні: сучасний стан і перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2020. С. 201-202.

10. Цукан С. В. Поняття, правова природа та класифікація віртуальних активів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. 2023. Випуск 80. С. 613-618.

11. Про цифровий контент та цифрові послуги від 10 серпня 2023 № 3321-IX. *Офіційний вісник України*. 2023 р. № 85, Ст. 4905.

12. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 № 1591-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

13. Майданик Р. А., Романюк Я. М. Переосмислення речового права в сучасних умовах. *Речове право: пріоритети та перспективи*. Матеріали київських правових читань. (м. Київ, 22 березня 2019 року); відп. ред. Р. А. Майданик. К.: Алерта, 2019. С. 8–32.

14. Некіт К. Г. Цифрові дані та інформація як об'єкти права власності. *Часопис цивілістики*. №42. С. 38–44.

15. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

16. Гудіма Т., Устименко В., Джабраїлов Р., Черних О. Особливості правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні: де-факто vs де-юре. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Volume 5 (46). 2022. С. 137-148. file:///C:/Users/UserComp/Downloads/3844_137_148.pdf

17. Дерев'яник Б. В. Потреба в легітимізації операцій із криптовалютою під час воєнного стану. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 8 червня 2022 р.). Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 32-35.

18. Мічурін Є. О. Об'єкти цифрових технологій та їхнє правове регулювання.

COPERNICUS Political and Legal Studies. Vol. 1, Issue 3 (September 2022). С. 22-29.

Halyna ANIKINA
Larysa HRYTSYSHYNA

DIGITAL ASSETS, AS OBJECTS OF CIVIL CONTRACTUAL RELATIONS

The article is devoted to the theoretical understanding and establishment of the concept of digital things as «new» objects of civil legal relations. Attention is drawn to the fact that recently there have been and continue to be objects that require separate consideration in order to make important decisions regarding their proper regulation. Such new objects require attention. In regulatory acts, the concept of digital assets is identified with the concept of «virtual assets», «digital content», «crypto-assets», «crypto-currency». Such terminological confusion creates conditions for the emergence of contradictions and ambiguity regarding these words. The study analyzed the characteristics of each of these concepts. As a result of the research, it was concluded that digital assets, virtual assets, digital content, cryptocurrency are types of digital things. The specified objects: a) do not have an objective expression; b) exist in electronic form; c) can be expressed in monetary terms and are objects of civil legal relations.

The opinion is expressed that the concepts of «digital assets» and «virtual assets» are identical. Virtual assets can only be through the use of electronic systems information in binary code.

All other concepts such as digital content, cryptoassets are narrower concepts and are included in the concept of digital and virtual assets. It is emphasized that in our time, there is a special need to legitimize transactions with virtual assets, it is expedient to accelerate the development and improvement of legal regulation of the circulation of virtual assets in Ukraine, taking into account the experience of the countries of the European Union. When concluding contracts, the object of which are digital things, their peculiarities should be taken into account.

Keywords: digital thing, digital asset, virtual asset, cryptocurrency, object of civil rights, legal regime, negotiable, civil contractual relations.